

Het totaal surplus is een beperkte welvaartsmaatstaf

Van Damme ontkent dat hij een beperkt welvaartsbegrip gebruikt. Zijn stelling was in ESB 4515 van 27 juli vorig jaar dat hij nooit iets anders dan het ruime welvaartsbegrip had gehanteerd. In mijn daarop volgende bijdrage aan onze gedachtewisseling (ESB 4519, 5 oktober 2007) heb ik een vijftal artikelen van hem geciteerd waaruit blijkt dat hij wel degelijk een smal, beperkt welvaartsbegrip gebruikt. In zijn reactie hierop stelt Van Damme dat hij "niets anders [heeft gedaan] dan standaardtechnieken uit de internationale literatuur toepassen op micro-economische beleidsproblemen in Nederland, waarbij steeds het consumentensurplus centraal staat." Uit dit citaat blijkt nog eens dat het bij die standaardtechnieken dus om een smal, beperkt welvaartsbegrip gaat. Immers gekoppeld aan het consumentensurplus en niet aan de behoeftebevrediging van consumenten, die meer omvat dan genoemd surplus in beeld brengt.

Volgens Van Damme stel ik bij het gebruik van het ruime welvaartsbegrip de zaak moeilijker voor dan hij is. "Wat moeten we aan met de constatering dat het gaat om een formeel begrip in die zin dat alles ertoe behoort wat geacht wordt ertoe te behoren", vraagt hij zich af. Ik zou zeggen: probeer deze constatering, die van wezenlijke betekenis is, te begrijpen. Dan wordt glashelder dat de economische wetenschap niet de pretentie heeft zich een oordeel aan te matigen over de behoeften van de mensen. De

economie respecteert de behoeften van de mensen zoals ze zijn, kent geen normen en laat een oordeel graag aan de ethiek over. Nergens etaleert Van Damme beter dat hij nog altijd verslingerd is aan het surplusdenken dan in de volgende passage: "Goed begrip van micro-economisch beleid is alleen met kennis van dit surplus [bedoeld wordt het consumentensurplus, RS] mogelijk. Zo stelt Neelie Kroes: "*Consumer welfare is now well established as the standard the Commission applies when assessing mergers, ...*". Hier wordt mevrouw Kroes geciteerd als zou zij het consumentensurplus omarmen. Niets is minder waar. Mevrouw Kroes, een econoom die van wanten weet en haar les kent, heeft het niet over het consumentensurplus maar over *consumer welfare*. Welvaart in de zin van behoeftebevrediging van de consument, of anders gezegd, zij hanteert uitdrukkelijk een ruim, Paretiaans welvaartsbegrip. Daarin is ook geen plaats voor een producentensurplus, wat overigens op Van Damme weinig indruk zal maken want bij hem lezen wij: "Producenten zijn immers ook consumenten." Ik denk niet dat het laten vervallen van dit onderscheid bijdraagt aan verdieping van het inzicht.

ROLF SCHÖNDORFF

Emeritus hoogleraar aan de Universiteit van Amsterdam

Onderwijs is sjoemelen

Het nieuwe economieprogramma voor havo/vwo is de katalysator van een amusant debat tussen twee hoogleraren. De een, Van Damme, is medeverantwoordelijk voor de inhoud van dat programma. De ander, Schöndorff, ergert zich daaraan, vanwege de rigide koppeling van welvaart aan het consumentensurplus. Welvaart is meer dan geld verdienen, het gaat om behoeftebevrediging. Wat moet de leraar hiermee? Van Damme stelt terecht dat in het voortgezet onderwijs de nadruk ligt op de economische realiteit en niet op de wetenschap. Sjoemelen met de academische waarheid, dat is wat leraren doen. Maar hoe werkt dat bij het economisch begrip welvaart?

Het leren in de klas kent een logisch begin; voor leerlingen is welvaart namelijk gewoon geld verdienen. Van daaruit borrelt de Adam Smith-vraag op: hoe gaat het met de nationale welvaart? In het antwoord komen dan aan de orde: het bbp, berekend per hoofd van de bevolking en gecorrigeerd voor prijsveranderingen. Maar op de human development index staan de VS niet op de eerste plaats, terwijl ze toch het hoogste bbp per hoofd hebben, hoe kan dat? Waarna het moeilijk grijpbare ruime begrip van welvaart aandacht krijgt. Later volgen herinterpretaties met behulp van bijvoorbeeld de externe effecten. In het nieuwe programma komen daar het consumenten- en producentensurplus bij. Kortom, de tegenstelling tussen Van Damme en Schöndorff verdampt in de alledaagse realiteit. Leerlingen raken vanuit beider perspectief het begrip welvaart aan, waarna ze het voortdurend herdefiniëren en aanscherpen.

De cocktail van hoge abstractiegraad, lastige vaktaal en ingewikkelde techniek maken van dat leerproces overigens een precaire kwestie. Het is als de verfilming van een meesterwerk uit de wereldliteratuur, soms lukt het, vaak ontbreekt iets. Zo zullen leerlingen met weinig economische affiniteit grip op de materie proberen te houden door de leerstof in kleine partjes te verdelen, om die betekenisloos uit het hoofd te leren. De samenhang ontgaat ze en misverstanden ontstaan. Nu heeft een leraar didactische strategieën om misconcepten en fouten op te ruimen. Maar zowel het nieuwe als het oude programma kent veel eindtermen die in een relatief korte tijd voorbij flitsen. Enige bescheidenheid is dus op zijn plaats. In dat kader is het neersabelen van examenopgaven door wetenschappers een beetje treurig. Hoogleraren zijn theoretisch bijdehand en hebben inhoudelijk vast een punt. Maar een veilig eindexamen vraagt naar wat geleerd is. Voldoen aan een redelijke eis is namelijk ook een kenmerk van goed onderwijs. Een praktijkgegeven dat zich waarschijnlijk buiten de belevingswereld van Schöndorff en Van Damme bevindt.

TON VAN HAPEREN

Leraar, lerarenopleider aan de Universiteit Leiden en publicist

Surplus geeft inzicht in welvaart

Het is belangrijk om positieve van normatieve economische analyse te onderscheiden, en wetenschap van beleid. Wetenschap kan zuiver en waarde vrij zijn, in het beleid moeten compromissen gesloten worden. Gegeven het feit dat economisch inzicht zo veel bij kan dragen aan het verhogen van de welvaart, is de vraag hoe we ervoor kunnen zorgen dat dit economisch inzicht ook zo goed mogelijk gebruikt wordt.

Schöndorffs eerste alinea gaat over de economische wetenschap. Positieve analyse kan aannemen wat ze wil (hoewel realistische aannames, *ceteris paribus*, te prefereren zijn), en een econoom of burger hoeft niet te oordelen over de behoeften van anderen. Schöndorffs oordeel dat de economie het oordelen aan de ethiek over moet laten impliceert een inperking van het domein van onze wetenschap, en hierover kan men van mening verschillen. Economen hebben ook op dit terrein belangwekkends te melden. Preferenties worden gevormd door markt en ervaring, ze zijn niet stabiel, maar beïnvloedbaar, en daarmee onderzoeksonderwerp voor economen. De welvaartseconomie vormt de gebrekkige scharnier tussen de positieve wetenschap en het beleid. Schöndorff verwijst naar het Pareto-criterium, zonder bij de problemen stil te staan. Vanuit de wetenschap: hoe de Paretiaanse analyse vorm te geven als de preferenties niet stabiel, zelfzuchtig en materialistisch zijn, maar juist veranderlijk en interdependent? Vanuit het beleid: hoe het

beleid vorm te geven als het criterium oneindig veel mogelijkheden openlaat. Schöndorff is boos als ik het begrip consumentensurplus hanteer, maar zou gelukkig zijn als ik over consumentenwelvaart zou spreken. *What's in a name?* Het is meer dan een woordspelletje. Toegegeven: in beleidsstukken en persberichten spreekt mevrouw Kroes inderdaad over consumentenwelvaart. Bij het nemen van beslissingen moet dit begrip echter geoperationaliseerd worden. De operationalisering loopt via het begrip consumentensurplus. Bij fusiezaken wordt gekeken of, na implementatie van de aangeboden verbintenissen, het surplus stijgt of daalt; alleen in het eerste geval wordt de fusie toegestaan; zie bijvoorbeeld het besluit van de Commissie in de zaak *Ryan Air/Air Lingus* (COMP/M.4439; persbericht IP/07/893 van 27 juni 2007).

De middelbare school is geen universiteit. In het economieonderwijs ligt de nadruk op de economische realiteit, niet op de economische wetenschap. Inzicht in economisch beleid vereist operationalisering van de begrippen uit de economische wetenschap. Aangeven dat de concretisering een benadering is, is prima. De werkelijkheid is altijd ingewikkelder dan het model. Maar niemand is ermee geïnd dat de zaak ingewikkelder wordt voorgesteld dan zij is.

ERIC VAN DAMME

Hoogleraar aan de Universiteit van Tilburg

Déjà vu

“Alles van waarde is weerloos” galmt al jaren in neon door de Rotterdamse nacht. Deze gedachte kwam bij mij op bij het lezen van het debat tussen Schöndorff en Van Damme. In hun debat over het welvaartsbegrip, consumentensurplus en economieonderwijs staan de rekkelijken en de preciezen lijnrecht tegenover elkaar en zijn welvaart en waarde weerloos in de handen van het economieonderwijs. Het debat heeft een sterk negentiende-eeuwse kleuring. In de negentiende eeuw neemt Jules Dupuit (1804–1866) het op tegen Jean-Baptiste Say (1767–1832) over de meting van het nut van publieke werken. Hierin beargumenteert Dupuit dat ruilwaarde geen maatstaf is voor het meten van het nut, en dat veeleer rekening gehouden zou moeten worden met Adam Smiths onderscheid tussen *value in use* en *value in exchange*. De prijs is hierin onvoldoende om het totale nut te bepalen. Een betere maatstaf, volgens Dupuit, is om het totale nut te schatten op basis van wat consumenten zouden willen betalen in plaats van helemaal niets te hebben. En hiermee is het consumentensurplus geboren.

In het debat tussen Schöndorff en Van Damme gaat het over het meten van welvaart waarbij alles wordt meegerekend wat “geacht wordt ertoe te behoren” of juist wordt ingeperkt tot consumentensurplus en producentensurplus. Schöndorff gaat in dit geval uit van *value in use*; Van Damme gaat uit van het verschil tussen *value in use* en *value in exchange*: het consumentensurplus. Het moge duidelijk zijn dat Kipling ook hier weer eens zijn gelijk kan halen: “*East is East, and West is West, and never the twain shall meet.*”

De uitkomst van de discussie over het consumentensurplus in de negentiende eeuw is de algemene acceptatie van de variant die ons door Marshall is aangedragen: “*The excess of the price which he would be willing to pay rather than go without the thing, over what he does pay is the economic measure of surplus satisfaction. It may be called consumer's surplus.*” (Marshall, Principles) Dit staat in schril contrast tot andere varianten die tegelijkertijd opkwamen, waaronder de bijdrage van de Oostenrijkers Auspitz en Lieben. Het belangrijkste verschil tussen Marshall enerzijds en Auspitz en Lieben anderzijds zit 'm in de veronderstelling bij Marshall dat alles constant blijft en bij de Oostenrijkers slechts het marginaal nut van geld constant moet worden verondersteld. In het debat tussen Schöndorff en Van Damme wordt door de laatste ook een dergelijk argument genoemd: “vanuit de wetenschap, hoe de Paretiaanse analyse vorm te geven als de preferenties niet stabiel, zelfzuchtig en materialistisch zijn, maar juist veranderlijk en interdependent”. Van Damme geeft daarbij aan dat als alles wat geacht wordt ertoe te behoren voortdurend verandert een dergelijke analyse niet veel zal opleveren. De vraag is of Van Damme's alternatief dat wel doet wanneer in een dynamisch marktperspectief het consumentensurplus zal afnemen door in- en uittrekkende marktpartijen. En dan hebben we het over het welvaartsbegrip nog niet eens gehad.

ALBERT JOLINK

Hoofdredacteur ESB